

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING ENVIRONMENTAL AWARENESS OF FUTURE SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті проведено аналіз проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у системі вищої освіти: проаналізовано сучасні підходи до проблеми, визначено сутність та структуру екологічної свідомості майбутніх фахівців, розглянуто особливості та педагогічні умови формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО.

Зазначено, що актуальність проблеми зумовлена наявністю стійких суперечностей між фундаментальними науковими здобутками у вирішенні проблем професійної підготовки майбутніх фахівців та формуванню особистості у ЗВО, відсутністю теоретико-методологічно обґрунтованих технологій формування ціннісного ставлення до природи, визначенням екологізації освіти пріоритетним напрямом у гармонізації культурно-освітнього простору.

Констатовано, що екологічна свідомість – це специфічна форма суспільної та індивідуальної свідомості, як психічне відображення штучного довкілля та природного середовища і людини в ній, внутрішніх світів; переживання місця і ролі людини в світі. До структури цього явища запропоновано включити такі компоненти: інтелектуальний, пізнавальний, емоційний, мотиваційний, поведінковий тощо.

Запропоновано до педагогічних умов формування екологічної свідомості включити таку, як організація активної пізнавальної діяльності студентів з використанням інтернет-медіа під час аудиторного і поза аудиторного навчання. Бо саме мережа Інтернет широко сьогодні використовуються студентами ЗВО для підготовки до занять, самостійної роботи, здійснення проектної роботи, пошуку навчальних матеріалів, фотографій, відео, створення навчальних програм тощо. Визначено, що перевагами такої педагогічної умови є наступні суттєві аспекти і можливості використання Інтернету студентами: доступ до великих баз знань з питань екології; різні формати отримання знань; взаємодія студентів у групах (взаємодія з іншими студентами у віртуальному середовищі); візуальні заняття, відеоуроки; вебінари (курси), де головною перевагою є можливість навчатися дисциплінам природоохоронного спрямування під керівництвом практиків та тренерів.

Ключові слова: заклади вищої освіти, майбутні фахівці, професійна підготовка, екологічна свідомість, педагогічні умови.

The article analyzes the problem of forming the ecological consciousness of future specialists in the higher education system: modern approaches to the problem are analyzed, the essence and structure of the ecological consciousness of future specialists are determined, the features and pedagogical conditions for forming the ecological consciousness of future specialists in higher education are considered. It is noted that the relevance of the problem is due to the presence of persistent contradictions between fundamental scientific achievements in solving the problems of professional training of future specialists and the formation of the personality in higher education, the absence of theoretically and methodologically grounded technologies for forming a value attitude towards nature; the definition of the greening of education as a priority direction in harmonizing the cultural and educational space. It is stated that ecological consciousness is a specific form of social and individual consciousness, as a mental reflection of the artificial environment and the natural environment and the person in it, internal worlds; the experience of the place and role of a person in the world. The following components are proposed to be included in the structure of this phenomenon: intellectual, cognitive, emotional, motivational, behavioral. It is proposed to include in the pedagogical conditions for the formation of environmental awareness such as the organization of active cognitive activity of students using Internet media during classroom and extra-curricular learning. It was determined that the advantages of such a pedagogical condition are the following significant aspects and possibilities of using the Internet by students: access to large knowledge bases on environmental issues; various formats for obtaining knowledge; interaction of students in groups; visual classes, video lessons; webinars, where the main advantage is the opportunity to study environmental disciplines under the guidance of practitioners and trainers.

Key words: higher education institutions, future specialists, professional training, environmental awareness, pedagogical conditions.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/79.1.12>

Задкова О.В.,

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри льотної експлуатації

та безпеки польотів

Української державної льотної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Перед будь-яким сучасним суспільством у ХХІ столітті постає питання формування екологічної свідомості громадян бо саме така свідомість зможе радикально допомогти змінити промисловість, виробництво і техніку так, щоб вони сприяли процвітанню людства та зміцненню здоров'я людей. А фахівці з охорони довкілля зазначають, що людська цивілізація помре без формування екологічної свідомості у широких верств населення.

Науковці ж зазначають, що проблема екологічного оздоровлення довкілля і людини є комплексною проблемою, а її розв'язання потребує зусиль в економіці, техніці, медицині, але передусім – в освіті [1].

У документах ООН та ЮНЕСКО постійно відображаються питання глобалізації та екологічної освіти, наголошується на збереженні довкілля та природи. У Законах України «Про освіту», Законі України «Про вищу освіту» зазначені аспекти

модернізації системи вищої освіти, що пов'язані з охороною екології та збереженням довкілля. У Концепції екологічної освіти України задекларовано, що екологічна освіта охоплює процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури як складової частини системи національного і громадського виховання всіх верств населення України, екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту [2]. До того ж у програмному документі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» наголошується, що пріоритетним напрямом є необхідність формування поглядів, переконань і знань людей з екологічної безпеки, розвиток екологічної культури населення тощо.

Актуальність окресленої проблеми також зумовлена наявністю стійких суперечностей між фундаментальними науковими здобутками у вирішенні проблем професійної підготовки майбутніх фахівців та формуванню особистості у ЗВО, відсутністю теоретико-методологічно обґрунтованих технологій формування ціннісного ставлення до природи; вимогами держави високого рівня екологічної культури особистості; визначення екологізації освіти пріоритетним напрямом у гармонізації культурно-освітнього простору.

Аналіз недоліків підготовки майбутніх фахівців дав можливість констатувати, що ЗВО сьогодні нецілеспрямовано та недостатньо формують екологічну свідомість студентів. Отже, актуальність теми дослідження визначається недостатньою розробленістю у науковій літературі проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО та недоліками її практичної реалізації.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Над розв'язанням недоліків та проблем професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО працювали науковці В. Андрущенко, Г. Васянович, В. Моляко, П. Лузан, В. Ягупов та ін.

Теоретико-методологічно основу розв'язання проблеми формування екологічної компетентності фахівців розробляли С. Дерябо, В. Карамушка, О. Матеюк; проблему екологізації освіти майбутніх фахівців досліджували С. Совгіра (формування екологічного світогляду), Н. Джуро (формування екологічної компетентності), Г. Глухова (формування екологічної культури майбутнього фахівця), формування екологічної свідомості (З. Абдулаєв, О. Грезе, М. Кисельов) тощо.

Так, в авторській концептуальній моделі науковець П. Лузан визначив методологічні підходи, основні принципи, зміст, методи, форми, засоби формування екологічної компетентності майбутніх моряків та визначає її важливість формування

розуміє екологічну компетентність як складну, інтегративну властивість особистості, що відображає мотиви екологічної діяльності, володіння екологічними знаннями і природнодоцільними видами діяльності, вольові якості та цінності особистості з активною позицією особистості у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів [1]. Багато наукових спроб реалізовано і іншими дослідниками. Однак, і до сьогодні проблема формування екологічної свідомості особистості не достатньо досліджена, має невирішені суперечності, недосконале обґрунтування педагогічних умов її формування тощо.

Мета статті – проаналізувати проблеми формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО, визначити сутність та структуру екологічної свідомості майбутніх фахівців, педагогічні умови формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні термін екологічна свідомість часто вживається у значенні специфічної форми суспільної та індивідуальної свідомості, психічного відображення штучного довкілля та природного середовища і людини в ній, внутрішніх світів; переживання місця і ролі людини в світі [3].

У попередніх дослідженнях нами запропоновано до структури екологічної свідомості включити такі компоненти: мотиваційний (цілі, мотиви, цінності, установки, стереотипи), поведінковий (реалізація задумів та дії людини), інтелектуальний (сукупність знань про взаємодію людства і природи), пізнавальний (пізнавальні процеси, такі як відчуття, сприйняття, уявлення, пам'ять, мислення), емоційний (емоційно-вольова сфера) тощо. Утім, аналіз досліджень з цієї тематики показав, що учені працюють і над визначенням доцільних педагогічних умов формування екологічної компетентності і свідомості студентів у ЗВО. Так, педагогічними умовами ефективного формування екологічної компетентності студентів, згідно погляду Н. Олійник, є: розуміння цілісності навколишнього середовища, взаємовпливу і взаємозалежності розвитку його окремих складників; інтегрування процесів професійної, екологічної та загальнокультурної підготовки студентів; спрямованість навчального процесу на соціальний розвиток особистості; гуманізація навчального процесу, що сприяє виявленню активності всіх учасників, їхнього особистого включення у еколого-освітню діяльність; забезпечення можливості самореалізації студентів з урахуванням їхніх особистих здібностей та інтересів [4].

Взагалі, науковці вирізняють такі групи умов, що позитивно впливають на формування екологічної свідомості у ЗВО. Перша група – умови, які діють за межами вищого навчального закладу

(потреби суспільства в збереженні навколишнього середовища, що пов'язані із сучасною екологічною ситуацією та потреба в гармонізації відносин майбутнього вчителя з природою, що викликана їх незадовільним станом; характер відносин майбутнього вчителя з навколишнім середовищем, який задовольняє зазначені потреби; вихідний рівень сформованості екологічного світогляду майбутнього вчителя; соціально-екологічний досвід людства). Друга група стосується формування екологічного світогляду в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому педагогічному закладі (підпорядкування мети формування екологічного світогляду майбутнього вчителя меті формування гармонійної особистості та педагога-професіонала; дотримання неперервності навчально-виховного процесу у вищому педагогічному закладі в єдності навчання, виховання, наукової діяльності та природоохоронної роботи; наявність матеріально-технічної бази й рівня кваліфікації викладацького складу). Третя група умов визначається педагогічною взаємодією в системі «викладач – студент» (особистість викладача, особистість студента, педагогічний процес) [5].

До основних організаційно-педагогічних умов, що забезпечують якісний рівень екологічної культури студентів технічних ЗВО, науковці відносять: наявність обґрунтованої на технологічних засадах технології формування досліджуваного феномену; систематичний моніторинг рівнів вияву означеного особистісного новоутворення за розробленим у дисертації механізмом діагностики; використання потенційних можливостей усіх видів навчально-виховної діяльності та відповідний їх дидактико-методичний супровід; оптимальне поєднання традиційних та інноваційних форм і методів екологічного виховання; забезпечення цілісності підструктур екологічної культури студентів у процесі її формування в єдиному режимі професійної підготовки спеціаліста; урахування комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на формування позитивних мотиваційно-екологічних установок на професійне самовдосконалення; відповідне кадрове забезпечення тощо [6]. Однак, на нашу думку, тут було б доцільним включити таку важливу педагогічну умову як організація активної пізнавальної діяльності студентів з використанням інтернет-медіа під час аудиторного і поза аудиторного навчання. Бо саме мережа Інтернет широко сьогодні використовуються студентами ЗВО для підготовки до занять, самостійної роботи, здійснення проектної роботи, пошуку навчальних матеріалів, фотографій, відео, створення навчальних програм тощо.

До того ж, згідно ж нашого опитування студентів 3-го курсу, їм особливо подобається вільний доступ до сайтів (88%), відкритість інформації (86%), необмеженість у часі для користування

(82%), вільна комунікація (80%), можливість виразити власну думку (70%) тощо.

Оскільки Інтернет дозволяє навчитися новому матеріалу, а також отримувати інформацію і спілкуватися з експертами у різних галузях, то потрібно підкреслити його переваги та можливості використання для навчання студентів. А це такі:

1. Доступ до великих баз знань. За допомогою пошукових систем і вільних освітніх ресурсів, які завжди доступні, студенти можуть знайти інформацію з проблем екології, слухати експертів, незалежно від власного місця проживання.

2. Різні формати отримання знань. Це і традиційні формати (текст), і візуальні матеріали з екологічних питань (вебінари, відеоуроки, інтерактивні завдання, онлайн-курси тощо). Це дозволяє студентам навчатися у власному і зручному темпі для себе.

3. Взаємодія студентів у групах. Інтернет надає можливість взаємодіяти з іншими студентами у віртуальному середовищі. Таку можливість дають чати, форуми, де піднімаються важливі теми, пропонуються варіанти їх вирішення, безпосередньо формується екологічна свідомість.

4. Візуальні заняття (відеоуроки). Вони дають змогу студентам знаходити ґрунтовні відеоматеріали з проблем захисту довкілля, відеоуроки, переглядати їх, навіть створювати свої відео презентації, де експерти пояснюють складні концепції і демонструють практичні приклади. Це дозволяє студентам вивчати матеріал більш ефективно, візуалізувати складні ідеї та повторювати матеріал згідно власного темпу навчання.

5. Вебінари (курси), де головною перевагою є можливість навчатися дисциплінам природоохоронного спрямування під керівництвом практиків та тренерів, отримати сертифікати про успішне завершення, що дасть можливість презентувати свою екологічну компетентність роботодавцю.

Отже, на нашу думку, введення у навчальний процес такої педагогічної умови як організація активної пізнавальної діяльності студентів з використанням інтернет-медіа під час аудиторного і поза аудиторного навчання здатно суттєво сприяти підвищенню успішності навчання та сприяти творчості студентів у ЗВО. Це дасть можливість також краще впливати на розвиток компонентів екологічної свідомості студентів старших курсів у ЗВО: когнітивного (знання людини про природне та соціальне середовища, проблеми середовища та природи), емотивного (емоції людини, що часто визначають її ставлення до середовища життя та природи) і конотивного компонентів (саморефлексія та саморегуляція своєї поведінки з природою) тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведено аналіз проблеми формування екологічної свідомості майбутніх

фахівців у системі вищої освіти: проаналізовано сучасні підходи до проблеми, визначено сутність та структуру екологічної свідомості майбутніх фахівців, розглянуто особливості та педагогічні умови формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у ЗВО. Визначено, що екологічна свідомість – це специфічна форма суспільної та індивідуальної свідомості, як психічне відображення штучного довкілля та природного середовища і людини в ній, внутрішніх світів; переживання місця і ролі людини в світі, наведено її структуру.

Запропоновано до педагогічних умов формування екологічної свідомості включити таку, як організація активної пізнавальної діяльності студентів з використанням інтернет-медіа під час аудиторного і поза аудиторного навчання. Бо саме мережа Інтернет широко сьогодні використовуються студентами ЗВО для підготовки до занять, самостійної роботи, здійснення проектної роботи, пошуку навчальних матеріалів тощо.

Визначено, що перевагами такої педагогічної умови є наступні суттєві аспекти і можливості використання Інтернету студентами: доступ до великих баз знань; різні формати отримання знань; взаємодія студентів у групах (взаємодія з іншими студентами у віртуальному середовищі); візуальні заняття (ґрунтовні відеоматеріали з проблем захисту довкілля, відеоуроки; вебінари (курси). У подальшій роботі планується обґрунтуванням

та побудова теоретичної моделі формування екологічної свідомості майбутніх фахівців у навчальному процесі ЗВО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лузан П. Формування екологічної компетентності майбутніх бакалаврів судноводіння: теоретичний аспект. Професійна педагогіка, 2024. Вип. 1(28). С. 131–140.
2. Концепція екологічної освіти України : протокол № 13/6-19 від 20.12.2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01>.
3. Курліщук І.І., Павленко І. Г., Сєваст'янова О.А. Основні напрями формування екологічної свідомості майбутніх фахівців засобами Інтернет-медіа. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. №74. С. 84–87.
4. Олійник Н. Ю. Формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму у процесі навчання інформаційних технологій [текст]. Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Наталія Юрїївна Олійник; Українська інженерно-педагогічна академія. Х., 2005. 19 с.
5. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2009. 40 с.
6. Молодиченко В.В. Педагогічні умови формування екологічної компетентності учнів початкової школи. Інноваційна педагогіка, Випуск 20. Т. 3. 2020. С. 11–16.